

MED HRVAŠČINO IN SLOVENŠČINO: JEZIK JOŽEFA HORVATA V PREKMURSKEM PROSTORU

NINA ZVER

Sprejeto

23. 10. 2025

Recenzirano

20. 11. 2025

Izdano

2. 12. 2025

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija.
e-pošta: nina.zver@um.si

DOPISNA AVTORICA

nina.zver@um.si**Ključne besede:**

Jožef
Horvat,
gradiščanski
Hrvati,
prekmurski
pridižni
jezik,
poenotenje
slovenskega
knjižnega
jezika,
kroatizmi

Povzetek Duhovnik Jožef Horvat (roj. 1880 v Veliki Nardi, u. 1932 v Martjancih), gradiščanski Hrvat, je 27 let svojega duhovništva (1905–1932) preživel v Prekmurju, tedaj še delu Ogrske, kjer se je zaradi pastoralnega dela priučil prekmurščine. Prispevek povzema pomembnejše biografske podatke in v osrednjem delu prinaša jezikoslovno analizo njegovih rokopisnih pridig. Obravnavani sta dve pridigi – najzgodnejša iz leta 1905, napisana v prekmurščini z izrazitimi hrvaškimi prvinami, ter ena poznejša, ki kaže postopno prilagajanje slovenskemu knjižnemu jeziku. Na podlagi primerjalne analize glasoslovnih, oblikoslovnih, skladenjskih in leksikalnih značilnosti ter primerjave z osrednjeslovensko predlogo (Žlogar, *Dubovni pastir*, 1909) prispevek razkriva razvoj Horvatove jezikovne zmožnosti in njegovo zavestno približevanje slovenski knjižni normi. Jezik njegovih poznejših pridig kaže uravnoteženost med prekmursko in osrednjeslovensko tradicijo, kar priča o duhovnikovi vlogi posrednika slovenskosti v panonskem prostoru. Prispevek osvetljuje pomen Horvatovih pridig kot vira za preučevanje medjezikovnih stikov in procesov poenotenja slovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 20. stoletja.



<https://doi.org/10.18690/analipazuhd.11.1-2.19-50.2025>
Besedilo © Zver, 2025



BETWEEN CROATIAN AND SLOVENE: JOŽEF HORVAT'S LANGUAGE IN PREKMURJE

NINA ZVER

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia.
e-mail: nina.zver@um.si

CORRESPONDING AUTHOR
nina.zver@um.si

Accepted
23. 10. 2025

Revised
20. 11. 2025

Published
2. 12. 2025

Abstract Priest Jožef Horvat (born 1880 in Velika Narda, died 1932 in Martjanci), a Croat from Burgenland, spent 27 years of his priesthood (1905–1932) in Prekmurje, then part of Hungary, where he learned Prekmurje due to his pastoral work. The article summarizes the most important biographical information and in the central part provides a linguistic analysis of Horvat's manuscript sermons. Two sermons are discussed – the earliest from 1905, written in Prekmurje with pronounced Croatian elements, and a later one, which shows a gradual adaptation to the Slovene literary language. Based on a comparative analysis of phonological, morphological, syntactic and lexical characteristics and a comparison with the Central Slovene template (Žlogar, *Dubovni pastir*, 1909), the article reveals the development of Horvat's linguistic abilities and his conscious approximation to the Slovene literary norm. The language of his later sermons shows a balance between the Prekmurje and Central Slovenian traditions, which testifies to the priest's role as a mediator of Slovenianness in the Pannonian region. The article sheds light on the importance of Horvat's sermons as a source for studying interlingual contacts and the processes of unification of the Slovenian literary language in the first half of the 20th century.

Keywords:

Jožef
Horvat,
Burgenland
Croats,
Prekmurje
sermon
language,
croatisms,
unification
of
the
Slovene
standard
language

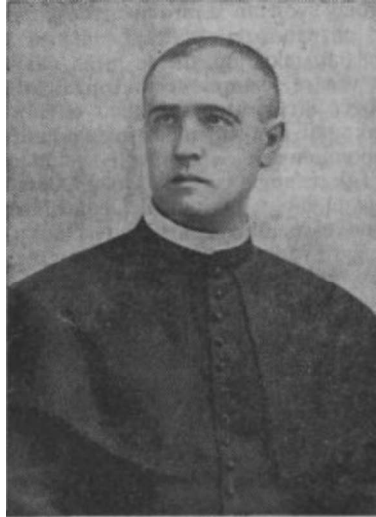
1 Uvod¹

Oktobra 2019, ob vpisu na doktorski študij,² sem od mentorja dr. Marka Jesenška prejela ostalino martjanskega župnika Andreja Berdena – 530 prekmurskih in 3 madžarske rokopisne pridige, ki so mi bile na željo pokojnega mariborskega pomožnega škofa msgr. Jožefa Smeja izročene v diplomatični prepis in jezikovno analizo. Že iz datacij (1905–1912) in krajevnih oznak na prvih straneh pridig (Cs. oz. *Cserencsócson* 'Črenšovci') je bilo mogoče sklepati, da njihov avtor ne more biti Andrej Berden, saj ne sovpadajo s podatki iz njegove biografije.³ Črenšovski župnik v navedenem obdobju je bil Boltžar Vugrinčič, rojen pri Svetem Juriju v Medžimurju, a je več podatkov iz njegovega nekrologa v *Novinah* (13. 5. 1917: 1–2) govorilo proti njegovemu avtorstvu: 1) bil je bolan, zato so njegovo delo prevzemali kaplani; 2) slabovidnost; 3) zaradi njegove nerazločne izgovarjave župljani naj ne bi razumeli njegovih pridig; 4) bil je znan kot promadžarsko usmerjen, »močen Voger«. Tako je izmed možnih avtorjev pridig ostal še Jožef Horvat (Slika 1), duhovnik hrvaškega izvora, ki je bil od 1905 do 1912 Vugrinčičev kaplan v Črenšovcih. Njegovo avtorstvo sem potrdila na podlagi krajevnih in datumskih navedkov na pridigah, zametka pisma, zapisanega med vrsticami ene izmed pridig, kjer prosi ministra za pridobitev državljanstva za njegovo nečakinjo in gospodinjo na martjanskem župnišču Viktorijo Horvat, dalje na podlagi hrvaških jezikovnih interferenc, ki se kažejo v jeziku njegovih najzgodnejših pridig iz leta 1905, ter primerjave pisave v pridigah s pisavo njegove korespondence, hranjene v sombotelskem (SZEL) in mariborskem škofijskem arhivu (NŠAM) (Horvat 2020; Horvat 2021).

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Prim. Zver N. (2024), *Jezikovne značilnosti rokopisnih pridig Jožefa Horvata*, doktorska disertacija.

³ Rojen 1887 v Bogojini, ordiniran 1914, kaplan v Beltincih, pri Gradu, v Szepetneku, Lendavi in pri Sv. Juriju, župnik v Martjancih od 1932 do smrti 1963 (Erjavec 1977: 87).



Slika 1: Jožef Horvat

Vir: Osirotela martjanska fara, Marijin list, 8. 7. 1932, let. 28, št. 7, str. 13.

2 Jožef Horvat in njegovi začetki delovanja v Prekmurju⁴

Jožef Horvat se je rodil 31. avgusta 1880 v Veliki Nardi⁵ na Ogrskem hrvaškima staršema Istvánu Horváthu (1841–1891) in Erzsébeth Verhás (1839–1907). Imel je tri brate in eno sestro, najmlajši med otroki je bil ravno Jožef. Leta 1892 je končal štirirazredno osnovno šolo v Veliki Nardi. Zatem se je vpisal na sombotelsko kraljevo katoliško gimnazijo, po maturi pa se je odločil za bogoslovje. Zapisi njegovih profesorjev v letopisih Visoke bogoslovne šole v Sombotelu (1900–1904) omenjajo, da je bil miren, tih in spoštljiv, pri študiju natančen in vesten, da pa je pogosto zboleval. V prvem letniku so ga označili celo za slabše sposobnega. V duhovnika je bil posvečen 2. julija 1904 v Sombotelu, 4. septembra istega leta pa je nastopil službo kaplana v vasi Szepetnek, ki spada pod županijo Zala (madž. *Zala*

⁴ Podrobneje gl. Zver 2022a.

⁵ Danes Narda, kajti leta 1950 sta bili Velika (madž. Nagynarda) in Mala Narda (madž. Kisanarda) združeni (Horváth 2002: 200).

vármegyé). Iz časa njegovega kaplanovanja v Szepetneku so ohranjene tri pridige v madžarščini (krajevno označena je le ena).

V Szepetneku je Jožef Horvat ostal do 15. marca 1905, nakar je bil premeščen na območje današnjega Prekmurja: 16. marca je začel opravljati kaplansko službo v Črenšovcih, kjer je ostal sedem let. Tam je bil pastoralno precej aktiven, saj je opravljal tudi delo, ki ga sicer opravljajo župniki. Zaradi bolehnosti župnika Boltžarja Vugrinčiča je prevzel njegovo prižnico in vse obdobje delovanja pridigal v slovenskem – prekmurskem jeziku, ki se ga je priučil. Zavestno je sledil načelu Franca Ivanocyja, prekmurskega narodnega buditelja, da »/d/ušni pastir, ki ne bi razumel jezika svojih faranov, ne bi mogel popolnoma spolniti svoje dolžnosti« (Smej 1975: 61). V črenšovski župniji je napisal vsaj 152 pridig – toliko jih je namreč krajevno označenih.

Horvatove pridige so za slovensko, pa tudi hrvaško rokopisno slovstvo velikega pomena, saj so delo duhovnika hrvaškega rodu, ki se je naučil jezika ljudstva, h kateremu je bil poslan, in to v času, ko se je v Prekmurju (takrat še v okviru ogrske države) najbolj intenzivno izvajala madžarizacija. Sprva je bil pridigar pisanja (in verjetno tudi govora) v prekmurščini nevešč, o čemer pričajo pogoste korekture in hrvaški jezikovni elementi, prisotni v njegovih najzgodnejših pridigah, saj svojega izvora seveda ni mogel takoj prikriti. Z vsako novo pridigo pa pisec izkazuje vedno večje obvladovanje jezika okolja, kar se odraža v manjšem številu stilnih popravkov in hrvaških prvin ter vedno bolj dovršenih stavkih in gladko tekočem pridižnem slogu.

3 Hrvaški elementi v Horvatovih pridigah⁶

⁶ Glasoslovne, oblikoslovne in besedne hrvaške prvine Horvatovih najzgodnejših pridig sem podrobneje obravnavala v Horvat 2022a. V ponazorilo podajam v Prilogi prispevka prepis ene izmed pridig iz 1905.

Horvatom rojstni kraj Velika Narda leži v južnem delu Gradiščanske (nem. Burgenland), kjer se po Lisacu (2009: 79) govori južnočakavsko narečje. V njem so izpričane vse pomembnejše značilnosti čakavskega narečja z izjemo zaimka *što*, glavna značilnost pa je ikavski refleks jata, ki je potrjen tudi v Horvatomih pridigah. Najprej naštevam nekaj glasoslovnih hrvaških prvin, ki so izpričane v Horvatomih prvih 16 prekmurskih pridigah, napisanih leta 1905:⁷

- ikavski refleks jata (*jil* 'jedel', *ricsi*, *szvitloszt*, *piszmi*, *najlipsa*, *bili* 'bel', *mriti* 'umreti', *minyati*, *szpiva* 'poje', *miszto* 'namesto', *odjimle* 'odjemlje', *stili* 'hoteli', *nej szmio* 'ni smel', *bi szido* 'sedel', *vrime*, *brigi* 'bregu', *sznig*, *kriposzt*, *szvitli*, *szvitszkom*, *na livo*, *nimi* 'nemih')
- refleks *a* za polglasnik (*tajdan* 'teden', *tamano* 'temno', *zemahyszki*, *vasz* 'ves', *polag*, *konacz*, *venacz*, *fundamenat*, *mladenacz*, *najam*, *szpodoban*, *csemeran*, *zadobvolan*)
- refleks *u* za *o* (*duga* 'mavrica', *zubi*, *sztupi*, *nuter*, *tusziti*)
- *u* namesto pričakovanega sprednjega *ü* (*zgubila*, *plug*, *vu drugom*)
- premena *-m* v *-n* v orodniku ednine samostalnikov vseh treh spolov⁸ (*grejbon*, *Szinon*, *szirimakon*, *Bozsansztvon*, *cslovecsansztvon*, *piansztvon*, *nezahvalnosztjon*, *pokoron*, *predgon*)
- epentetični *lj* v samostalniku *zdravlye*

⁷ Črkopis, uporabljen v 1. in 2. obdobju Horvatovega zapisovanja pridig, je prekmurica oz. prekmurski črkopis: ⟨cz⟩ = /c/, ⟨cs⟩ = /č/, ⟨ly⟩ = /l/, ⟨ny⟩ = /ń/, ⟨sz⟩ = s, ⟨s⟩ = /š/, ⟨zs⟩ = /ž/. Potrebo po opustitvi nekdanjih poimenovanj *madžarski črkopis*, *ogrca*, *madžarska grafika* je izpostavil Előd Dudás (2012), saj sistem prekmurskih grafemov vsebuje tudi znake, ki so specifični za prekmurski glasoslovni sistem, medtem ko jih madžarski ne pozna. Zato je Jesenšek (2018: 17) predlagal termin *prekmurica*, po analogiji s terminoma *slovenica* in *ogrca*. Novo poimenovanje natančneje označuje zgodovinski slovenski črkopis na prekmurskem območju, ki je sicer izhajal iz madžarskega grafičnega sistema, vendar je zaradi prekmurskih glasoslovnih posebnosti razvil tudi nekatere svoje značilne grafeme.

⁸ Premena je značilna tudi za prekmursko narečje. V treh Bistricah ob Muri (Gornja, Srednja in Dolnja Bistrica) slišimo *-on* oz. *-un* celo v orodniku ednine ženskega spola, kjer imajo drugi prekmurski govori poenoteno *-ov* oz. *-óv* [of], [ouf] (prim. Zver 2023a: 78–79). Ohranjenost te arhaične končnice je mdr. izpričana v Hren 2021: *za zastavun*, *s kukarcun*, *z mamun*, *s stvarun* *brisačun* *eli slamun*, *z žganijcun* itd.

- izglasni *-l* v deležnikih moškega spola⁹ (*bi mal, nij ẓbantiival, tocsil, gucsal, viszil, govoril, dabnul je, oblikal, odperl*) namesto prekmurskih refleksov *-o, -eo* oz. *-ao*
- refleks *u-* za slov. vzglasni *v-* v samostalniki *uzroki*
- odraz *dj* za psl. **dj* (*rodjakon, jednorodjenoga, radjak*), ki je na Gradiščanskem najpogostejši (Lisac 2009: 101)

Na oblikoslovni ravni se odražajo naslednje hrvaške interference:

- končnica *-u* v samostalniških zvezah ženskega spola v tožilniku ednine (npr. *vszu naturu, nasu diisu, lejpotu, nasu bižsu, priliku, prodaju, kocku, poszvecsenu miloscnu*)
- končnica *-u* v samostalniških zvezah moškega in srednjega spola v dajalniku in mestniku ednine (npr. *Bogu, tvojemu Odkupitelu; na bregu, na szvejtü, po vasem jeziku; na padavon zlatu, vu szerczu*) namesto prekmurske *-i*
- raba samostalniškega osebnega zaimka *ja* 'jaz'
- raba oziralnega zaimka *ko* 'kar' (npr. *vörvati moramo vsze ono, ko je Jezus vsio*)
- izražanje svojilnega zaimka za 3. osebo ženskega spola ednine z nesklonljivim zaimkom v rodilniku *nje* (npr. *za nyé lejpotu, po nyé példi, nyé rózsni vénac̣ẓ*)
- tvorba primernika in presežnika z obrazilom *-ije* (*najpotrebñija, naj ẓadnyije, najvredñia, najmodrija, ẓsmetñije, Kaszñije*)
- glagolska končnica *-ju* v sedanjiku 3. osebe množine (npr. *moreju, verẓseju, ẓemeju, braniju, ẓgüibiju, tiraju, navcsinyu, ẓversiju, boju* 'bojijo', *ideju*)
- nedoločniška pripona *-nu-* v glagolih II. vrste (*dabnul je, posikenuti, podignul, bi osẓtanulo, sẓo sẓtanule*)
- oblika *csu* za 1. osebo ednine in oblika *cse* za 3. osebo ednine pomožnika *biti* 'hoteti' za izražanje futura I (*Od etoga csu vam dnyesẓ predgati; keliko lyüidib cse bitü*)

⁹ Izglasni *-l* je v gradiščanskohrvaški književnosti izpričan do leta 1948 (Bencić et al. 2003: 64).

- izražanje prihodnjika (futura II) s pomožnim glagolom *bude* za 3. osebo ednine pomožnika *biti* (*da z-čezelim sčerczen bude mogal Bogi szliizsiti*)
- zanikanje z obliko *nij* (npr. *nigda nikoga nij z-bantiival; nij mogla razmíti*)
- deležja na -uč (*premislarajucs, pozablyejucs, znajucs, poznajucs*)
- izražanje velelnosti s členkom *neka* (*taksi cslovik sze neka pascsi; neka nasz pomažse*)
- neujemalnost povedkovnika s spolom in številom samostalnika (npr. *Vszaki cslovik rado ma leppo blago; csi rado mam Jezusa Krisztusa; Csi rado más, da te driigi discsijo*)

Gradiščanskohrvaško besedje je bilo v preteklosti odprto predvsem za vplive madžarščine in nemščine (Neweklowsky 2008),¹⁰ v sodobnosti pa prevzema največ iz hrvaškega knjižnega jezika. Podobno je čakavskemu in kajkavskemu, pogosto tudi slovenskemu besedju, natančna določitev njegovega izvora pa je pogosto otežena. Besedje, ki je prisotno v Horvatovih začetnih pridigah in ki kaže vplive hrvaškega in prekmurskega jezikovnega okolja, navajam v Tabeli 1. Prečrkovano je v slovenico, postavljeno v nevtralno obliko, urejeno po abecednem vrstnem redu in razvrščeno glede na besedne vrste.

Tabela 1: Besedje iz zgodnjih pridig Jožefa Horvata

Samostalniki	<i>čavel</i> 'žebelj', <i>črlenost</i> 'rdečina', <i>duga</i> 'mavrica', <i>Gospon</i> 'Bog', <i>hasan</i> 'korist', <i>kopča</i> 'zaponka', <i>pinezji</i> 'denar', <i>stela</i> 'postelja', <i>tivaruš</i> 'tovariš'
Pridevniki	<i>lakomišljen</i> 'lahkomiseln', <i>zali (diih)</i> 'hudi (duh)', <i>zapretan</i> 'naklonjen', <i>žuhak</i> 'grenak, bridek'
Glagoli	<i>donesti</i> 'prinesti', <i>dojiti</i> 'priti', <i>durati</i> 'trajati', <i>habati se</i> 'izogibati se', <i>grejati se</i> 'segrevati se', <i>osloboditi</i> 'odrešiti', <i>plakati</i> 'jokati',

¹⁰Spletni vir: <http://www.zigh.at/gradiscansko-hrvatski-jezik-kao-sistem-23-11-2008/> (pridobljeno 14. 11. 2022).

	<i>pošikniti</i> 'poriniti', <i>preporučavati</i> 'priporočati', <i>slati</i> 'poslati', <i>stvoriti</i> 'ustvariti', <i>šetivati</i> 'prihajati, iti', <i>trčiti se</i> 'truditi se', <i>upotribiti</i> 'uporabiti', <i>voliti</i> 'imeti raje', <i>zabititi</i> 'vreči, odriniti', <i>zastaviti</i> 'zapustiti', <i>zažediti</i> 'postati žejen', <i>zbrojiti</i> 'sešteti'
Prislovi	<i>okolo, opet, onda</i> 'takrat', <i>uvik</i> 'vedno', <i>jako</i> 'zelo', <i>potom toga</i> 'potem', <i>slobodno, ružno</i> 'grdo'
Vezniki	<i>nego</i> '1. ampak, 2. kot'
Členki	<i>može biti</i> 'morebiti', <i>neg</i> 'samo', <i>neka</i> 'naj', <i>osebojno</i> 'posebno', <i>takaj</i> 'tudi, prav tako'
Predlogi	<i>suproti</i> 'proti', <i>misto</i> 'namesto', <i>krež</i> 'čez, preko'

Analiza besedja, predstavljenega v Tabeli 1, potrjuje, da je stična točka kajkavščine, prekmurščine in gradiščanske hrvaščine – ki je v svojem bistvu pokrajinski knjižni jezik (Šekli 2004: 48–49), po Hammu (1974: 49) pa genetično izpeljan iz več severozahodnih hrvaških narečij 15.–17. stoletja – t. i. panonska baza. Ta otežuje pripisovanje posameznih jezikovnih prvin enemu samemu jezikovnemu sistemu.

Skupne značilnosti so npr. prehod končnega -m v -n, odraz *u* za zlogotvorni $\bar{u}$ (*sunce, ruke*), trda pridevniška deklinacija (*-oga, -omi*) in besedje, ki je predvsem posledica vpliva kajkavske književnosti na prekmursko (Novak 1972) in gradiščanskohrvaško književnost (Hadrovics 1974). Veliko besedja, navedenega v zgornji tabeli, je bilo skozi stoletja stikov Prekmurcev z gradiščanskimi Hrvati in kajkavci (Novak 1972: 95; Zelko 1972: 10–11; Kuzmič, *Vezji med Gradiščanskim in Prekmurjem*) prevzetega v prekmurščino, deloma tudi posredno prek madžarščine ali nemščine. Novak (1972: 95) meni, da so se nekatere besede v Prekmurju tako udomačile, da jih ljudstvo sčasoma ni več občutilo kot tujih, npr. *Gospon, bask* (z izpeljankami *hasnövati, hasnoti, hasnovitno* itd.), *pejmezji, habati se, osloboditi, plakati, stvoriti, ostaviti, zbrojiti, opet, jako, potom toga, nego*.

4 Nadaljnje Horvatovo delo v martjanski župniji

Horvatu je bilo sprva gotovo težko govoriti jezik, ki je bil sicer soroden njegovemu maternemu, a mu je bil vendarle tuj. V svoji prvi pridigi za veliki petek je takole prosil vernike: *poszliússajte mené zterpelyénym, csi ni nej gucsam po vasem jezíku csiszto* (21. 4. 1905). Prekmurščine se je v črenšovski župniji, ki je bila spodbudno slovensko zavedno okolje (Zelko 1996: 294), hitro priučil. Leta 1912 jo je že popolnoma obvladal, kar je zapisal v pismu grofu Szapáryju, ko je zaprosil za premestitev v martjansko župnijo, v kateri je kazalo na sprostitev mesta župnika. Navedel je, da v Črenšovcih že osmo leto dela kot župnikov pomočnik, da je najstarejši kaplan na Vendskem, vendskemu jeziku, ki se govori v Črenšovcih in tudi v martjanski župniji, pa je povsem kos. Po grofovem pozivu se je prijavil na prosto mesto v Martjancih, kamor je bil premeščen 1. marca 1912.

Poleg opravljanja splošnega dušnopastirskega dela je v martjanski župniji poskrbel za njeno prenovu. Omenja se ga kot glavnega pobudnika gradnje novega oltarja, po vzoru bogojinskega župnika Ivana Baše je obnovil gospodarsko poslopje, l. 1928 pa dal sezidati novo župnišče (Erjavec 1977: 86). Udeleževal se je vseh pomembnejših cerkvenih dogodkov. Prisoten je bil npr. na novi maši salezijanca Jožefa Radohe, na kateri je nastala skupinska fotografija prekmurske duhovščine, objavljena v *Kalendarju Srca Jezušovoga* leta 1933 (Slika 2). Identiteto Jožefa Horvata, ki sedi drugi z leve, je potrdil pokojni škof Jožef Smej, ki ga je kot otrok tudi osebno poznal.



Slika 2: Prekmurska duhovščina na novi maši Jožefa Radohe
Vir: Kalendar Srca Jezušovoga, 1933, str. 48.

Horvat je bil po zgledu sodelavcev Franca Ivanocyja tudi razširjevalec Ivanocy-Kleklovega tiska in mohorjanskih knjig, kar je bilo v času, ko je obstoj in samobitnost prekmurske kulture in jezika izpodbijala madžarizacija, nevarno delo. Madžarske oblasti so imele vse duhovnike, ki so bili poverjeniki Mohorjeve družbe, za politično sumljive, in pogosto je zaradi tega prihajalo tudi do pravnih sporov (Zver 1985: 35). Horvatom program razširjanja krščanskega tiska je bil uspešen, saj je bila martjanska župnija leta 1930 kar šesta med prekmurskimi rimskokatoliškimi župnijami glede na delež naročnikov na 100 prebivalcev (*Novine* 2. 1. 1930: 21). Prebiranje prekmurske (*Marijin list*, *Kalendar Srca Jezušovoga*, *Novine*) in osrednjeslovenske katoliške periodike (*Drobtinice*, *Dubovni pastir*, *Slovenski prijatelj* idr.) ter drugih publikacij pa mu je pomagalo tudi seznanjati se z aktualnimi jezikovnimi koncepti, ki jih je postopoma sprejemal v svoje rokopisne pridige.

V Kleklovih *Novinah* (18. 7. 1920: 1) se omenja, da je Horvat skrbel tudi za ohranjanje cerkvenega pesniškega izročila. Pesmi, ki jih je zbral, je izročil znanemu slovenskemu glasbeniku in kanoniku Frančišku Kimovcu, vendar se je kasneje za njimi »izgubila

vsaka sled« (Klobčar 2014: 12). Podobno se je zgodilo z izvornikom pesmarice *Krccsászko katholicsászke Cerkevne peszmi* martjanskega šolskega upravitelja in organista Jožefa Pusztaija, ki ga je Horvat prav tako dal Kimovcu (Slavič 1921: 31). Izvirnik so potem »posodili profesorju Grumu. Ta jo je baje dal naprej. Župnijski urad Martjanci je že večkrat skušal dobiti rokopis nazaj, pa mu doslej ni uspelo. Note je svojčas prepisal iz originala šolski upravitelj Drago Berdon in ta prepis /je/ hrani/1/ /pokojni/ Ivan Škafar« (Smej 1975: 84).

Pomembno Horvatovo delo za časa delovanja v martjanski župniji je njegovo zavzemanje za ohranitev prekmurskega učnega jezika. Kmalu po nastanku Kraljevine SHS oz. združitvi Prekmurja z matično državo se je v prekmurske šole in urade začel prebijati slovenski knjižni jezik. Uvajanje knjižne slovenščine je bila za Prekmurce korenita »novost, na katero se je bilo treba šele navajati« in ki za narod, ki je stoletja gojil svoj (knjižni) jezik, ni mogla biti uresničena kar čez noč (Jesenšek 2019: 388). Prekmurska katoliška duhovščina, ki je sledila Ivanocyjevemu načelu, »da je materinščina eno izmed osnovnih sredstev uspešne pastoracije« (Zelko 1985: 71), je bila sprva proti rabi »ljublanskega katekizma« pri verouku, kar je razvidno iz Zapisnika konferenčne seje prekmurskega rimskokatoliškega duhovništva 6. 9. 1926, hranjenega v Nadškofijskem arhivu Maribor, ki ga je overil ravno Horvat:

Imamo svoj izvrsten katekizem v prekmurskem narečju, kateri je vsakako boljši od ljubljanskega. Zato prosi konferenca, da se ta katekizem v slovenskem pravopisu na novo izda ter za slovenske šolarje v Prekmurju kot obvezen predpiše, da se bodo vsaj veronauk v svojem maternem jeziku učili.

Odklanjanje katekizma v knjižni slovenščini ne pomeni, da prekmurski duhovniki niso bili naklonjeni ideji o enotnem, vseslovenskem jeziku, temveč željo po postopnejšem umikanju njihovega maternega jezika iz uradne rabe. Čas je pokazal, da je bilo poenotenje slovenskega knjižnega jezika dobra odločitev in narodotvorno

dejanje, saj prekmurščina na severovzhodnem ozemlju Slovenije v nasprotju s Porabjem, kjer je (bila) jezikovna politika neugodna za njen dolgotrajni obstoj, živi še danes (Tivadar 2017: 152). Nadomeščanje prekmurščine s slovenskim knjižnim jezikom je bilo po mnenju Tivadarja (2019: 306) »zelo spontano«, »vzorno nekonfliktno«. In kako je potekalo pri Jožefu Horvatu?

5 Horvatova prekmurščina in sprejemanje enotne slovenske knjižne norme

5.1 Jezikovni koncepti v Horvatovih pridigah

V Horvatovih pridigah, ki sem jih kronološko in glede na rabo črkopisa razvrstila v tri obdobja, prepoznavam tri jezikovne koncepte.

(1) V prvem obdobju, ko je bil kaplan v Črenšovcih (1905–1912), je pisal v nadnarečnem, kultiviranem jeziku Cerkve, razumljenem na širšem območju Prekmurja in nastajajočim pod vplivom jezika starejših prekmurskih pisateljev, zlasti Mikloša Küzmiča. V začetnih Horvatovih pridigah so, kot je bilo omenjeno, prisotne prvine njegovega maternega jezika hrvaščine, pozneje pa se začnejo v nadnarečje vpletati značilnosti govorenega jezika, tj. krajevnega govora Črenšovcev, ki ga je Horvat v sedmih letih moral dodobra spoznati (npr. *zjutra* 'jutri', *pozjutri* 'pojutrišnjem', *zajtra* 'zjutraj', *dečko/dičak* 'fant', *cintor* 'pokopališče', *napravo* 'naredil, napravil', *škola* 'šola') (Zver 2022). Narečne oz. govorne jezikovne prvine ne zmanjšujejo jezikovno-literarne vrednosti sestava stare knjižne prekmurščine, izhajajoče iz 18. stoletja, in visokega govora Cerkve. Horvat jih je vnašal po občutku, pri tem pa si je prizadeval slediti dvema vodiloma Antona Martina Slomška: »paziti na jezik prostega ljudstva«, vendar »pisati Božjo besedo veličastno in oblastno« (Drobtinice 1862: 22, 25). Črkopis je prekmurica (prim. op. 7).

(2) V drugem obdobju, približno od leta 1912, ko je začel delovati kot župnik v Martjancih, so se značilnosti prekmurskega knjižnega in narečnega oz. govorjenega jezika začele še bolj prepletati, pri čemer je tradicija iz 18. stoletja vedno bolj izgubljala vodilno vlogo. Če so v prvem obdobju opaznejše posebnosti dólinske različice prekmurskega narečja (krajevnega govora Črenšovcev), so zdaj v ospredju značilnosti ravénske različice, v katero spada tudi govor Martjancev (npr. *viitro* 'jutri', *po jütri* 'pojutrišnjem', *vgojdo* 'zjutraj', *pojeb* 'fant', *brütiv* 'pokopališče', *narédo* 'naredil, napravil') (o dólinskih in ravénskikh jezikovnih prvinah prim. Zver 2022). Črkopis je še vedno prekmurski, vendar avtor za /c/ ne rabi več ⟨cz⟩, temveč ⟨c⟩; za /ń/ ne rabi več ⟨ny⟩, temveč ⟨nj⟩; za /ĺ/ ne rabi več ⟨ly⟩, temveč ⟨lj⟩.

(3) V tretjem obdobju je Horvat v svoje pridige vnašal vedno več osrednjeslovenskega izrazja, njegova prekmurščina pa se je postopoma izgubljala v slovenskem knjižnem jeziku, poenotenem po pomladi narodov 1848.¹¹ Osrednjeslovenski jezik je usvajal zlasti s pomočjo Mohorjevih knjig, ki so sistematično prihajale v prekmurski prostor, veliko njegovih pridig pa je nastalo po predlogah že objavljenih pridig v slovenski periodiki, denimo v *Dubovnem pastirju*. Črkopis pridig, uvrščenih v tretje obdobje, je gajica oz. slovenica.

5.2 Primerjava Žlogarjeve božične pridige s Horvatovo priredbo

V Tabeli 2 primerjam tri odstavčne enote Horvatove priredbe slovenske božične pridige v prekmurščino. Njegova pridiga je nedatirana, a jo umeščam v dvajseta leta 20. stoletja, ko je že sprejel gajico oz. slovenico.

¹¹ O razlogih za nekaj desetletij kasnejše sprejemanje enotne slovenske knjižne norme v Prekmurju gl. Jesenšek 2013 in 2018.

Tabela 2: Primerjava slovenskega izvirnika in Horvatove prekmurske priredbe
božične pridige

Anton Žlogar (<i>Duhovni pastir</i> , december 1909, 12/26, 600–607)	Jožef Horvat (NP388) ¹²
<i>Beseda je meso postala in je med nami prebivala.</i> Jan. I. 14.	»Reč je z telom včinjena i prebivala med nami.« Janoš 1.
Visok, čudežen praznik nam je napočil, ki se doma in v cerkvi slovesno obhaja. Nepopisljiva čuvstva prešinjajo človeško srce. Mlado in staro – vse diha neko novo življenje, radost sije vsem z obrazov. To veselje povišuje milo zvonjenje, ki se razlega z neštevilnih zvonikov čez hrib in plan, čez tiho vas in šumeče mesto; to veselje pomnožuje prelep okras, v katerem se nam kažejo cerkve; to veselje podžiga mogočno doneče petje in sladko topeča se godba. Kaj pa pomeni to milo zvonjenje, neštevilno lučič, kaj pomenijo ozaljšani oltarji, kaj vesele godbe glasovi, kaj praznik tako željno pričakovan?	Čüden, veliki svétek nam je napočo, šteri se doma i vu cérkvi vesélo obslužava. Nepopisljiva čüténja prehajajo človeka srcé. Mladim i starim radost sija iz obraza. To veselje povekšava okinčani oltari, vesélo spevanje vu cérkvi. Ka pa poménijo okinčani oltari, ka vesélo spevanje, ka svétek tak željno čakan?
Kaj vse to pomeni, nam pove sv. Janez, rekoč: »Beseda je meso postala in je med nami prebivala.« Kdo pa je ta Beseda, ki je meso postala? Ti kristjan umeš to čudežno skrivnost naše svete	To nam pové sv. Janoš apoštol, govoréči: »Reč je z telom včinjena i prebivala med nami.« Što je pa ta Reč, štera je z telom včinjena? Ti krščenik razmiš to čüdno skrivnost naše sv. vere.

¹² Iz pridige sem odstranila avtorjeve prečrtane dele besedila, nadpisane dele pa vključila v tekočo vrstico. Izvirna postavitev vrstic ni upoštevana. Pravopis je prilagojen sodobnim pravilom.

vere. Ti veš, da je ta Beseda edinorojeni Sin Očeta nebeskega, »luč od luči, pravi Bog od pravega Boga« (symb. Nic.); ta Beseda je že pred tisočletji obljubljeni in od neštivilnih rodov željno pričakovani Odrešenik sveta; ta Beseda je »zvezda iz Jakopa« (4. Moz. 24. 17.), »je podoba nevidljivega Boga« (Kol. 1.15.), je »kralj pravičnosti in miru.« (Hebr. 7. 2.) Ta Beseda je v blaženi božični noči od presv. Device rojena ter leži kot borno Dete v jaslicah betlehemskega hlevca. Bodi nam pozdravljeno sv. Dete, ti naše upanje, naše sladko veselje bodi češčeno!	Ti znaš, da je ta Reč jedinorodjeni Sin nebeskoga Očé »pravi Bog od pravoga Boga«, ta Reč je že pred jezero i jezero leti obečani i od nezračunani rodov željno čakani Odküpiteo sveta. Ta Reč je »kralj pravičnosti i mira«, je »podoba nevidljivoga Boga«. Ta Reč je vu blaženoj božičnoj noči od presvéte Dvice rojena i leži kak slabo dete vu jeslicah betlehemske štalice. Bodi pozdravljeno sv. dete, ti naše vüpanje, naše sladko veselje bodi pozdravljeno.
Pa ne čudite se, kakor je bilo nekdaj, tako je tudi sedaj. Tudi zdaj jih je še mnogo, ki se ne zmenijo za Zveličarja, ki v resnici spijo, ko se v njihovi bližini vrši tista skrivnost, katera se je zgodila v Betlehemu. Kakor je bil namreč Gospod tam v hlevu betlehemske rojen od sv. Device, tako se rodi pri sv. maši pred rokami mašnikovimi v cerkvi; kakor se je tam v jaslicah prikazal v blagor in milost vsega sveta, tako se tudi prikaže v blagor in milost na oltarju pri sv. maši. Kakor so angeli takrat nad njim strmeli, vsa nebesa z	Pa ne čüdite se, kak je bilo nigda, tak je tudi zdaj. Tüdi zdaj jih je ešče vnogo, ki se ne zmenijo za Zveličitela, šteri vu istini spijo, gda se vu njihovej bližini vrši tista skrivnost, štera se je zgodila vu Betlesemi. Kak je bio naimre Gospod tam vu betlehemskej štalici rojen od D. Marie, tak se rodi pri sv. meši med rokami méšnika vu církví. Kak se je tam vu jeslicah prikazao v blaženstvo i miloščo vsega sveta, tak se tüdi prikaže vu blaženstvo i miloščo na oltari pri sv. meši. Kak so angeli i nebésa té njega z čüdüvanjom glédali i se razlégala

dopadajenjem vanj zrla in so se razlegali divni glasovi: »Slava Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji, tako ga zdaj tudi na oltarju obdajajo, in ravno tista pesem: Gloria ... se mu razlega ... Pri vsem tem pa vendar mnogoteri spijo, ko se obhaja čudežna skrivnost. Donijo in kličejo zvonovi: a mnogoteri spijo. Razlegajo se v cerkvi lepe pesmi v slavo božjo: mnogoteri spijo. Pobožni kristjani hitijo v tempelj: mnogi pa spijo. Mnogi imajo zlatega časa dovolj, gredo tudi k vsem posvetnim zabavam, a ko jih krščanska dolžnost kliče k službi božji med tednom, ob nedeljah, ob praznikih, takrat spijo dolgo v beli dan in bi morda lahko na prste seštel dneve med letom, ob katerih so videli cerkev od znotraj. Zgodi se to po vaseh, še bolj pogosto po mestih, Betlehemu enako.	prelepa pesem: »Dika Bogi tak tudi zdaj na oltari obdajajo i ravno tista pisem: Gloria, mu doni. Pri vsem tem pa denok vnogi spijo, gda se ta čudna skrivnost obslužava. Donijo i zovéjo zvonovi, a vnogi spijo. Razlégajo se lepe pesmi vu cérkvi na čast bóžo, a vnogi spijo. Pobóžni krščeniki idejo vu cérkev, pa se najdejo takši katoličani, šteri se z njih smijéjo, norčarijo. Vnogi majo zlatoga časa zadosta za posvetne zabave, za oštarije, za pijančevanje, za vés, ali gda je katoličanska dužnost k bóžoj službi zové po nedeljah, po svétkah, té so trüdni, betežni, nevolni, te bolijo nogé i bi lahko na prste prečtéo nedelje med letom, na štere so odznotra vidili cérkev. I zato se ne godi Jezusi med katoličani tak, kak se mu je godilo v Betlehemi?
---	---

Tako leži Jezušček v jaslích, povelíčan od angelov, ki iz nebes prihitijo ter ga preslavljajo. Dragi kristjani! Katerim izmed obeh se hočete pridružiti: ljudem, ki zaničujejo božje Dete, ali angelom, ki ga povelíčujejo? Ljudem, ki se ne zmenijo za Jezuščka ter ga celo od sebe odpravijo; ali angelom, ki se mu urno približajo ter hvalo pojo? Pa kaj vprašam? Večina izmed vas se je že vstopila na stran angelov, prišli ste v svetišče božje, prihiteli ste v pravi Betlehem, t. j. hišo kruha (angelskega), da bi si ogledali in občudovali reč, ki se je to noč zgodila, katero nam Gospod na znanje daje vsak božični praznik po svoji sv. Cerkvi. Tako je prav in dobro, le tako obhajate sveto noč in sveti dan, preslavljajte in molite usmiljenje božje in vdeležili se bote blagoslova božjega Deteta. Glejte pa, da bote tudi vse noči in vse dneve, ki vam jih da Bog doživeti, sveto obhajali, tako da se bodo spolnovale besede današnjega lista: »da se odpovemo hudobiji in posvetnim željam ter trezno, pravično in bogaboječe živimo na tem svetu.« Amen.	Tak leži Jezušek vu jeslicah povelíčan od angelov, ki z nebés prihajajo ino ga dičijo. K šterim izmed teh se pa ščemo mi pridružiti? Ljudém, ki zaničujejo Jezuša, se za njega ne zmenijo i od sébe odpravljajo, ali angelom, šteri k njemi letijo ino ga hvalijo, njemi diko spevajo? Ali ka to pitam, gda ste dnjes vsi na stran angelov stopili z tem, ka ste prišli vu bóžo hižo, vu pravi Betlehem t. j. hižo krüha (ang.) i občüdüvali reč, štera se je to noč zgodila i štero nam Bog glasi na vsaki božični svétek po svojoj církví. Molite bóže smilénje i talniki bodete blagoslova bóžega Diteta. Glejte pa, da bodete tüdi vse dni, štere vam Bog da doživeti, svéto, bogaboječe i pravično živeli. Amen.
--	--

V začetnem svetopisemskem citatu Horvatove pridige se kaže literarno-jezikovna kontinuiteta stare knjižne prekmurščine, saj avtor namesto jezikovno posodobljenega citata, ki bi ga lahko preprosto prepisal iz Žlogarjeve pridige, raje navede citat iz *Szvetih Evangyliomov* Mikloša Küzmiča (1780). Za nadaljevanje pridige pa je značilen piščev precej zvest odnos do predloge z le nekaj odstopanji na ravni pravopisa, glasoslovja, oblikoslovja, skladnje in besedišča.

Pri Horvatu sta onaglašena samo *e* in *o*. Z ostrivcem na *e* označuje dolžino in ožino glasu: *svéteke* (3x), *cérkevi* (5x), *vesélo* (3x), *srvé*, *vesélje* (2x), *govoréč*, *Océ*, *presvéte*, *méšnika*, *nebésa*, *glédali*, *razlégala*, *zovéjo*, *Razlégajo*, *cérkev* (2x), *smijéjo*, *vés*, *zové*, *svétkah*, *nogé*, *nebés*, *ščémo*, *Ljüdém*, *sébe*, *smilénje*, *svéto*, *bogabojéče*; diftong: *čüténja*, *poménijo*, *pové*, ali samo mesto naglasa: *té* 'takrat' (2x), *prečtéo*. Ostrivec na *o* rabi za označevanje mesta naglasa, vendar zgolj pri tvorjenkah iz *-bog-*: *bóžoj*, *bóžo* (2x), *bóže*, *bóžega*, *Pobóžni*. Odrazi za diftonga *e:ö* in *o:ö* so zapisani poknjženo: *Reč*, *spevanje*, *z telom*, *dete*, *prelepa*, *lepe*, *podoba*, (*vu*) *noč*, *bilo*, *Gospod*, *Bog*, *zvonovi*. Horvat pa ni posebej označeval niti diftongov *i:ö* in *ü:ö* OZ. *ü:ö* (npr. *ležj*, *poveličan*, *pitam*, *pidrüžiti*, *slüžbi*).

Prekmurščina se odraža v pisanju *e*-ja za stari polglasnik (*sv. meši*, *vés*, *lehko*), *i*-ja za nenaglašeni *e* iz jata (*Divice*, *so vidili*, *Diteta*), *ü* za *u* (*Čüden*, *vüpanje*, *čüдите*, *tüdi*, *pidrüžiti*, *kriha*, *občüdüvali*), *u* < *l* (*dužnost*), protetičnega *v-* (*vüpanje*), grafema ⟨dj⟩ v *jedinorodjeni* (vendar *rojena*, *rojen*). Z narečjem glasovno sovpadajo tudi samoglasniške redukcije (*tak*, *kak*, *majo*, *razmiš*), onemel končni *-h* (*od nezračunani*), končnice *-o*, *-io*, *-ao* oz. *-eo* za moški edninski deležnik (*napočo*, *bio*, *prikažao*, *prečtéo*), nepodaljšana osnova na *-r-* v odvisnem sklonu (*oltari*), oblika *hižja*, ki sicer ni posledica glasovne spremembe v prekmurščini (*š* – *ž*), temveč predstavlja starejšo slovansko varianto (prim. ESSKJ, geslo *hiša*); prehod skupine *kt-* v *št-* (*šteri* 'kateri'), *hč* > *šč* (*ščémo* 'hočemo') in disimilacija *mn* > *vn* (*vnogi* 'mnogi'). Mehki glas *l* je otrdel le v dveh primerih (*Zveličitela*, *odpravljajo*), sicer pa je odražen z grafemom ⟨lj⟩ (*Nepopisljiva*, *željno*, *kralj*, *nevidljivoga*, *pozdravljeno*), kar utemeljujem s piščevo težnjo po približanju

slovenski knjižni normi. V primeru *prečtéo* je opazno etimologiziranje (pri Žlogarju *sešteo*). Jatov odraz je izjemoma ikavski (*pisem* 'pesem'), kar je značilnost južnočakavskega narečja (Lisac 2009: 79), v katerega spada govor rojstnega kraja Jožefa Horvata.

Na oblikoslovni ravni z narečjem soglašajo moške samostalniške končnice -*i* v dajalniku in mestniku ednine (*Bogi, Jezuš; vu Betlehemi, na oltari*), nepodaljšana osnova samostalnika *telo* v odvisnem sklonu (*z telom*), rodilniška oblika samostalnika *oče* (*Očé* 'očeta'), trda moška pridevniška končnica v rodilniku in tožilniku ednine (*nebeskoga, pravoga, nevidljivoga, zlatoga*), ženska pridevniška in zaimenska končnica -*oj* v dajalniku in mestniku ednine (*k bôžoj službi, vu blaženoj božičnoj noči, vu njihovej bližini, po svojoj cêrkvi*), zaimek *što* 'kdo', arhaični zaimek *je* za 'jih' (*gda je katoličanska dužnost k bôžoj službi zovê*), dolga oblika pomožnika *biti* v prihodnjiku (*bodete*) in glagolska oblika *sija* (3. os. ed. sed. glagola *sijati*). V orodniku množine moškega in srednjega spola bi morala biti uresničena prekmurska končnica -*ami* iz ženske sklanjatve (*med rokami*), težnja po približevanju slovenskemu knjižnemu jeziku pa je botrovala temu, da namesto nje nastopa končnica -*i*: *pred jezzero leti, med katoličani*. Knjižnoslovenska je tudi ženska mestniška končnica -*ah* (*po nedeljah, vu jeslicah*); v vsakdanjem govoru se namreč namesto nje uresničuje končnica -*aj*, nastala po prehodu končnega -*x* v -*ŷ*. Za prekmursko narečje je značilna tudi posplošena določna oblika pridevnikov (in deležnikov) v imenovalniku ednine moškega spola (*veliki svétek, vsaki božični svétek, obečani i /.../ čakani Odküpiteo*), po vzoru SKJ pa se pri Horvatu pojavlja tudi nedoločna oblika: *svétek (tak željno) čakan, Gospod /.../ rojen (od D. Marie), Jezušek /.../ poveličan od angelov*. Za narečni zaimek *njemi* (daj. m. sp., naglasna oblika; *njemi dikeo spevajo*) se pojavi tudi osrednjeslovenska ustreznica: *mu doni; kak se mu je godilo* (naslonska oblika). Predlog *vu* 'v', ki je ustaljen pri večini prekmurskih piscev 18., 19. in prve polovice 20. stoletja, je vokaliziran po kajkavskem vzoru. Predlog *z* avtor rabi ne glede na to, ali mu sledi zveneči ali nezvенеči glas: *z telom, z čüdiüvanjom, z tem*. V prekmurskem narečju *i* v predlogu *iz* izpade (*z nebés*), pri Horvatu pa se kljub temu

enkrat pojavi – vendar tam, kjer danes v slovenskem knjižnem jeziku ni normiran: *iz obraza* (Žlogar: *z obrazov*).

Skladnja je pri Horvatu močno približana Žlogarjevemu načinu oblikovanja formulacij. Horvat ga večinoma posnema pri izbiri vrst podredij in priredij (npr. *Kak se je tam vu jeslicah prikazao v blaženstvo i miloščo vsega sveta, tak se tudi prikaže vu blaženstvo i miloščo na oltari pri sv. meši.* ← *kakor se je tam v jaslicah prikazal v blagor in milost vsega sveta, tako se tudi prikaže v blagor in milost na oltarju pri sv. maši.*; *Ti krščenik razmiš to čüdno skrivnost naše sv. vere.* ← *Ti kristjan umeš to čudežno skrivnost naše svete vere.*), opazne pa so tudi posamezne spremembe in prilagoditve:¹³

- zamenjava vrstnega reda besednih, besednozveznih ali stavčnih enot, npr. *Čüden, veliki svétek* ← *Visok, čudežen praznik*; *nebeskoga Océ* ← *Očeta nebeskega*; *vu betlehenskoj štalici* ← *v hlevu betlehenskem*; *Razlégajo se lepe pesmi vu cérkvi* ← *Razlegajo se v cerkvi lepe pesmi*; *so odznotra vidili cérkev* ← *so videli cerkev od znotraj*;
- stava glagola na konec povedi (*gda se ta čüdna skrivnost obslůžava* ← *ko se obhaja čudežna skrivnost*);
- nadomestitev z blizupomensko besednozvezno ali stavčno enoto (*vesélo spevanje* ← *vesele godbe glasovi*; *i se razlégala prelepa pesem* ← *in so se razlegali divni glasovi*; *so té njega z čüdiüvanjom glédali* ← *so takrat nad njim strmeli*; *mu doni* ← *se mu razlega*; *so trüdni, betežni, nevolni* ← *spijo dolgo v beli dan*; *šteri k njemi letijo* ← *ki se mu urno približajo*; *štero nam Bog glasi* ← *katero nam Gospod na znanje daje*; *talniki bodete* ← *vdeležili se bote*; *pred jezero i jezero leti* ← *pred tisočletji*);
- dodajanje stavčnih enot (*Pobóžni krščeniki idejo vu cérkev, pa se najdejo takši katoličani, šteri se z njih smijéjo, norčarijo* ← *Pobožni kristjani hitijo v tempelj: mnogi pa spijo*; *Vnogi majo zlatoga časa zádosta za posvetne zabave, za oštarije, za*

¹³ Na prvem mestu navajam Horvatove, za dvopičjem pa Žlogarjeve zglede, razen če je nakazano drugače.

pijančevanje, za vés ← *Mnogi imajo zlatega časa dovolj, gredo tudi k vsem posvetnim zabavam; ino ga bvalijo, njemi diko spevajo* ← *ter bvalo pojo*);

- izpuščanje stavčnih enot (npr. *Mladim i starim radost sija iz obraza* ← *Mlado in staro – vse diha neko novo življenje, radost sije vsem z obrazov; To veselje povečšava okinčani oltari, veselo spevanje vu cérkvi* ← *To veselje povišnje milo zvonjenje, ki se razlega z neštevilnih zvonikov čez hrib in plan, čez tibo vas in šumeče mesto; to veselje pomnožuje prelep okras, v katerem se nam kažejo cerkve; to veselje podžiga mogočno doneče petje in sladko topeča se godba*; vidno skrajšan je pri Horvatu tudi zaključni del pridige);
- sprememba glagolske osebe (*K šterim izmed teh se pa ščemo mi pridružiti?* ← *Katerim izmed obeh se hočete pridružiti*);
- sprememba glagolskega vida (*odpravljajo* ← *odpravijo*);
- izpuščanje nepregibnih besednih vrst (npr. *i bi lahko na prste prečtéo nedelje* ← *in bi morda lahko na prste seštel dneve; se za njega ne zmenijo i od sébe odpravljajo* ← *se ne zmenijo za Jezuščka ter ga celo od sebe odpravijo*).

V prekmurskem besedilu izstopajo še naslednje skladenjske značilnosti: (1) Pojavlja se svojilni roditelj namesto pridevnika (*človeka srce* ← *človeško srce*). (2) Pomen glagolov *znati* in *vedeti* je izenačen (*Ti znaš veš*). (3) Vezljivost predlogov se ponekod razlikuje od tiste v Žlogarjevem besedilu (*na čast bóžjo* ← *v slavo božjo; zóvé po nedeljah, po svétkah* ← *kličé / ... / med tednom, ob nedeljah, ob praznikih; nedelje med letom, na štere so odznotra vidili cérkev* ← *dneve med letom, ob katerih so videli cerkev od znotraj*). (4) Desna stava samostalniškega prilastka je ena od markantnejših značilnosti besedil starejših prekmurskih piscev in ima dolgo literarno tradicijo. Prisotna je tudi v Žlogarjevem besedilu, a ga Horvat ni v celoti posnemal (*k bóžoj službi* ← *k službi božji; bóžje smilénje* ← *usmiljenje božje*; vendar: *med rokami méšnika* ← *pred rokami mašnikovim*).

Horvat je prevzel iz Žlogarjevega besedila precej besedja, ki je v inventar prekmurskega besedišča začelo intenzivneje pritekati šele po priključitvi Prekmurja

matični državi leta 1919: *se vrši*, *Nepopisljiva*, *podoba*, *željno*, *obdajajo*, *se razlégala*, *Razlégajo se*, *Donijo*, *posvetne zabave*, *pijančevanje*, *poveličan*, *se ne zmenijo*, *zaničujejo*, *doživeti*, *bogaboječé*. Osrednjeslovensko besedje je prilagajal prekmurski morfonologiji: *napočo*, *odpravljajo*, *nevidljivoga*. Nekaj Žlogarjevih besed, ki niso značilne za prekmursko narečje, je vendarle nadomestil z njemu bližjimi in med ljudstvom bolj poznanimi (Tabela 3): *visok* > *veliki*; *slovesno obhaja* > *vesélo obslůžava*; *mnogoteri* > *vnogi*; *bitijo* > *idejo*; *tempelj* > *cérkev*; *prešinjajo* > *prehajajo*; *povišuje* > *povekšava*; *čudežno* > *čudno*; *borno* > *slabo*; *pribitijo* > *prihajajo*. Pri prirejanju je pogosto izbral drugačno, bolj vzhodnoslovensko besedoslovno ali besedotvorno rešitev: *čuvstva* > *čúténja*; *Zveličarja* > *Zveličtela*; *milost* > *miloščo*; *sešel* > *prečtéo*. Po izvoru je največ domačega besedja, prisotne pa so tudi tujke oz. izposojenke madžarskega (*jezero* 'tisoč', *betežni* 'bolni' (< *beteg* 'bolezen'), *okinčani* (< *kinč* 'zaklad, dragocenost'), *dika* 'slava'), germanskega (*štalica* 'hlevček', *denok* 'vendar') in romanskega porekla (*oštarija* 'gostilna'). Po madžarskem posredovanju so nastale tudi lastnoimenske končnice *-uš*, *-oš*: *Jezuš*, *Janoš*.

Tabela 3: Razlikovalno osrednje- in vzhodnoslovensko besedje

Žlogar	Horvat	Žlogar	Horvat	Žlogar	Horvat
<i>Beseda</i>	<i>Reč</i>	<i>tisoč-</i>	<i>jezero</i>	<i>kličejo</i>	<i>zovéjo</i>
<i>praznik</i>	<i>svétek</i>	<i>Odrašenik</i>	<i>Odkůpíteo</i>	<i>gredo</i>	<i>idejo</i>
<i>ozaľjšani</i>	<i>okinčani</i>	<i>v resnici</i>	<i>vu istini</i>	<i>preslavljajo</i>	<i>dičijo</i>
<i>rekoč</i>	<i>govoréči</i>	<i>v hlevu</i>	<i>vu štalici</i>	<i>hvalo</i>	<i>diko</i>
<i>kristjan</i>	<i>kršćenik</i>	<i>obhaja</i>	<i>obslůžava</i>	<i>vprašam</i>	<i>pitam</i>
<i>umeš</i>	<i>razmiš</i>	<i>petje</i>	<i>spevanje</i>	<i>obljubljani</i>	<i>obečani</i>
<i>neštevilni</i>	<i>nezračunani</i>	<i>ko</i>	<i>gda</i>	<i>takrat</i>	<i>té</i>
<i>dovolj</i>	<i>žadosta</i>	<i>ampak, a</i>	<i>ali</i>	<i>še</i>	<i>eščé</i>

Horvat pa je bil premalo pozoren pri prevzemu besede *reč*: *da bi si ogledali in občudovali reč*, *ki se je to noč zgodila* (Žlogar) > *občůdůvali reč*, *štera se je to noč zgodila* (Horvat). Sledil je osrednjeslovenski rabi in pri tem spregledal njen prekmurski pomen. V

starocerkvenoslovanščini je samostalnik *rečъ* pomenil 'beseda, govor'. V osrednjeslovenskem prostoru se je ta pomen izgubil, v Prekmurju pa se je zaradi večstoletne političnouppravne odmaknjenosti od drugih slovenskih pokrajin ohranil kot arhaičen in je živ še danes. Žlogar je samostalnik *reč* uporabil v pomenu »stvar«, kar bi moral pri prevodu upoštevati tudi Horvat. Ohranjena osrednjeslovenska oblika je morda pri poslušalcih povzročila nekaj nejasnosti, saj *reč* v njihovem besednjaku pomeni 'beseda', ne pa 'stvar'.

5.3 Ugotovitve

Primerjava Horvatove pridige z osrednjeslovensko predlogo, objavljeno v *Dubovnem pastirju*, nam odgovori na vprašanje o viru prevzemanja osrednjeslovenskega besedja, morfonoloških pa tudi skladenjskih značilnosti, ki se pojavljajo v pridigah iz tretjega obdobja.¹⁴ Samoglasniški sestav v glavnem temelji na prekmurskem narečju (*věs, lehko; Diteta, Divice, tūdi; dužnost; viipanje; jedinorodjeni*), pri pisavi mehkega *í* pa se je Horvat naslonil na Žlogarjev prevod. Odraza za diftonga *e:ŋ* in *o:ŋ* sta prav tako prilagojena slovenskemu knjižnemu jeziku (*Reč, spevanje, z telom, dete, podoba, Gospod, Bog, zvonovi*). Oblikoslovje je povečini prekmursko, na kar opozarjajo končnica *-i* v dajalniku in mestniku samostalnikov moškega spola ednine (*Jezuši, na oltari*), končnica *-oga* v rodilniku in tožilniku ednine moško- in srednjespolskih pridevnikov (*pravoga, zlatoga*), ženska pridevniška in zaimenska končnica *-oj* v dajalniku in mestniku ednine (*bóžoj, blaženoj*) in zaimek *što* 'kdo'. Premik k oblikoslovju SKJ pa predstavljajo končnica *-i* za prekmursko *-ami* (*pred jezero leti, med katoličani* Omn s. in m. sp.), *-ah* za prekmursko *-aj* (*po nedeljah, ru jeslicah* Mmn ž. sp.), nedoločne oblike pridevnikov oz. deležnikov, kjer bi skladno s prekmurskim narečjem morale biti uresničene določne oblike (*čakan, rojen, povelčan*), in prevzem zaimka *mu* za prekmurskega (*njemi*). S skladenjskega vidika je Horvat v precejšnji meri sledil Žlogarjevemu besedilu. Izbral

¹⁴ Pridige, objavljene v *Dubovnem pastirju*, so predstavljale predloge marsikateremu prekmurskemu duhovniku, ndr. tudi Ferdinandu Hermanu (prim. Zver 2023: 239–242).

je iste vrste priredij in podredij, se odločal za enak ali vsaj podoben vrstni red besed, besednih zvez in stavčnih enot, izpuščal pa je posamezne dele besedila. Več razlik je na besedni ravni. Kljub prisotnosti nekaj osrednjeslovenskih besed (npr. *se vrši*, *pijančevanje*, *poveljčan*, *se ne zmenijo*, *zničujejo*) se je Horvat večinoma odločal za rabo med ljudstvom ustaljenih panonizmov (*reč*, *svétek*, *krščenik*, *istina*, *obslüžavati*) in vzhodnoslovenskih besedotvornih rešitev (*Zveličitel*, *milošča*). Vsem jezikovnim ravnam je skupno, da se do določene mere odmikajo od narečne rabe, saj gre za pridižni žanr, ki zahteva višjo raven jezikovne kulture.

6 Zaključek

Prispevek odpira nova spoznanja o prehajanju med hrvaškim, prekmurskim in slovenskim knjižnim jezikovnim sistemom ter osvetljuje Horvatovo vlogo v procesih jezikovnega poenotenja prve polovice 20. stoletja.

Jožef Horvat nam ni zapustil nobenega tiskanega dela, kakor nekateri drugi prekmurški katoliški duhovniki (npr. Jožef Klekl st., Jožef Sakovič, Franc Ivanocy in Števan Kühar), zato je bil kmalu po smrti pozabljen, pomen njegovega dela za Prekmurce pa dolgo spregledan. Biografski drobci, ki so nam poznani, pa vendar pričajo o tem, da je bil za Prekmurje zelo pomemben, saj so ga celo časnikarji osrednjeslovenske periodike v posmrtnih zapisih postavljali ob bok prekmurskim narodnim buditeljem.

Angela Berden, nečakinja Andreja Berdena, Horvatovega naslednika v župniji, je poskrbela, da so za njim ostale rokopisne pridige – prava literarna in jezikovna zakladnica. Rokopisi razkrivajo, da se je Horvat kljub številnim oviram (začetno neznanje jezika zaradi hrvaškega porekla in šolanja v madžarskem okolju, intenzivna madžarizacijska politika v Prekmurju) izpopolnil v prekmurščini in tako vernikom v okolju, kamor je bil poslan, pomagal utrjevati slovensko narodno zavest. Slovenskost je spodbujal tudi z razširjanjem Ivanocy-Kleklovega tiska, mohorjanskih knjig in

osrednjeslovenske periodike, s čimer jim je postopoma odpiral pot k poenotenju slovenske knjižne norme.

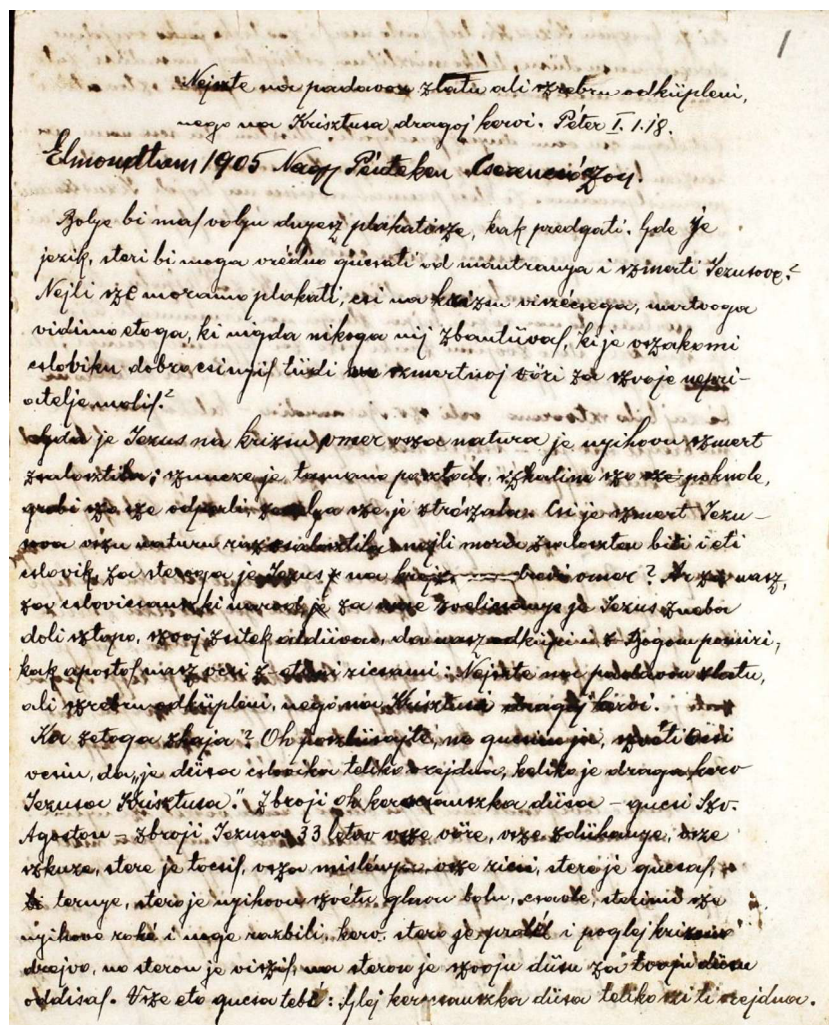
Literatura

- Benčić, N., et al. (2003). *Gramatika gradišćanskohrvatskoga jezika*. Željezo: Znanstveni inštitut Gradišćanskih Hrvatov.
- Drobtinice za leto 1862*. (1862). Vaje cerkvene zgovornosti. V Marburgu, 3–46.
- Dudás, E. (2012). Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski*, 18(2), 149–165.
- Dubovni pastir* (1909, december). Praznik rojstva Jezusa Kristusa. Zaničevanje in poveličanje božjega Deteta. *Dubovni pastir*, 26(12), 600–607.
- Erjavec, J. (1977). Župnija Martjanci. V: K. Bedernjak, P. Berden, L. Kozar, V. Novak & J. Smej (ur.), *Stopinje 1977* (str. 78–89). Murska Sobota: Pomursko pastoralno področje.
- Hadrovics, L. (1974). *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert: mit 12 Faksimiles*. Budapest: Akadémiai.
- Hamm, J. (1974). Položaj i značaj gradišćansko-hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe. V: F. Palkovits (ur.), *Symposion Croaticon: Gradišćanski Hrvati – Die Burgenländischen Kroaten* (str. 45–52). Wien, Stuttgart: Wilhelm Braumüller.
- Horvat, N. (2020). Predstavitev prekmurskih rokopisnih pridig iz 1. polovice 20. stoletja. *Slavia Centralis*, 13(2), 50–63.
- . (2021). O odkrivanju avtorstva črenšovskih in martjanskih rokopisnih pridig. V: *Stopinje 50* (str. 89–92).
- . (2022a). Kroatizmi v jeziku pridigarja Jožefa Horvata. *Jezik in slovstvo*, 67(1–2), 3–26.
- Horváth, S. (2002). *Narda. Száz Magyar Falu Könyvesháza* = Knjižnica Sto Ugarskih Sel. Budimpešta.
- Hren, M. (2021). *Moja herbija: spumijni pa pripujevsti ud inda*. Črenšovci: Kulturno-turistično društvo.
- Jesenšek, M. (2013). *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Zora, 90).
- . (2018). *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. (Zora, 129).
- . (2019). Združitev Prekmurja in poenotenje slovenskega knjižnega jezika. V: H. Tivadar (ur.), *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zvest* (str. 380–389). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 38).
- Kalendar Srca Jezuzovoga za navadno leto 1933*. (1933). Sakovič Jožef (Pokojni tórjanski plebanoš, 1874–1930). Str. 40–55.
- Klobčar, M. (2014). Pesemsko izročilo Prekmurja. V: M. Godina Golija (ur.), *Prekmurje – podoba panonske pokrajine* (str. 11–30). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kuzmič, F. (b. l.). Vezi med Gradišćanskim in Prekmurjem. Dostopno 25. 3. 2020 na <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/gradivo/gradiscanska>
- Lisac, J. (2009). Južnočakavski dialekt i njegov leksik. *Croatica et Slavica Iadertina*, 79–85.
- Marijin list*. (1932, 8. julij). Osirotela martjanska fara. 28(7), 13.
- Novak, V. (1972). Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja. *Slavistična revija*, 20(1), 95–103.
- Novine*. (1917, 13. maj). Vugrinčič Boldižar, zlatomešnik. 4(19), 1–2.
- Novine*. (1930, 2. januar). Družba sv. Mohora. 17(1), 21.

- Novine*. (1920, 18. julij). Cerkevno popevanje v Prekmurju. 7(29), 1.
- Slavič, M. (1921). *Prekmurje*. Ljubljana: Slovenska krščansko-socialna zveza.
- Smej, J. (1975). *Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga*. Inavguralna disertacija (delni natis). Maribor: Škofijski ordinariat.
- Snoj, M. *Slovenski etimološki slovar*³, www.fran.si, dostop 21. 11. 2025.
- Šekli, M. (2004). Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenojezikovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine). V: E. Kržišnik (ur.), *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti* (str. 41–58). Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. (Obdobja, 22).
- Tivadar, H. (2017). Prekmurščina med nekdanjo knjižnostjo in sedanjo narečnostjo. V: M. Jesenšek (ur.), *Avust Pavel med Slovenci, Madžari in Avstriji* (str. 147–164). Maribor: Univerzitetna založba. (Zora, 120).
- . (2019). Protestantska knjižna tradicija in normiranje slovenskega (govorjenega) jezika. *Slavia Centralis*, 11(1), 299–311.
- Zelko, I. (1972). Zgodovina Bistric v Prekmurju. V: G. Hozjan (ur.), *Sad ljubezni do Boga in domovine* (str. 5–38). Gornja Bistrica.
- . (1985). Ivanocyjev pomen za slovensko narodno zavest v Prekmurju. V: V. Novak (ur.), *Ivanocyjev simpozij v Rimu*. Rim: Slovenska bogoslovna akademija.
- . (1996). *Zgodovina Prekmurja – Fare Slovenske krajine: Črenšovci* (ur. V. Novak). Murska Sobota: Pomurska založba.
- Zver, N. (2022). Razlikovalne jezikovne prvine v različicah prekmurskega narečja v pridigah Jožefa Horvata. *Slavistična revija*, 70(3), 255–268.
- . (2022a). Življenje in delo pridigarja Jožefa Horvata. *Studia Historica Slovenica*, 22(1), 63–100.
- . (2023). Poenotenje slovenskega knjižnega jezika v prekmurskih katoliških pridigah prve polovice 20. stoletja. V: M. Jesenšek (ur.), *Dialektologija na Dnevih akademikinja Zinke Zorko* (str. 223–246). Maribor: Univerzitetna založba. (Zora, 150).
- . (2023a). Govor treh Bistric v Prekmurju. *Slavia Centralis*, 16(2), 66–90.
- . (2024). *Jezikovne značilnosti rokopisnih pridig Jožefa Horvata*. Doktorska disertacija. Maribor.
- Zver, S. (1985). Dr. Franc Ivanocy in Mohorjeva družba. V: V. Novak (ur.), *Ivanocyjev simpozij v Rimu* (str. 37–46). Rim: Slovenska bogoslovna akademija.

O avtorju

Nina Zver (roj. Horvat) je rojena leta 1995 v Murski Soboti. Od leta 2020 je zaposlena kot asistentka na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. V doktorski disertaciji je obravnavala jezik rokopisnih pridig Jožefa Horvata, v okviru podoktorskega projekta pa svoje raziskovanje nadaljuje in nadgrajuje. Dejavna je v programski skupini *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* (P6-0156) ter sodeluje tudi z raziskovalnim središčem ZRC SAZU.

Priloga: Prepis Horvatove pridige za Veliki petek, 21. 4. 1905¹⁵

Slika 3: Prva stran prepisane pridige

Fotografija: Marko Zaplatil (ZRC SAZU, Založba ZRC).

¹⁵ Rokopis je prečrkovan iz prekmurskega črkopisa v gajico ($\langle cz \rangle \rightarrow \langle c \rangle$, $\langle cs \rangle \rightarrow \langle č \rangle$, $\langle sz \rangle \rightarrow \langle s \rangle$, $\langle s \rangle \rightarrow \langle š \rangle$, $\langle zs \rangle \rightarrow \langle ž \rangle$, $\langle ny \rangle \rightarrow \langle nj \rangle$, $\langle ly \rangle \rightarrow \langle lj \rangle$). Okrajšave so razvezane (npr. *sv.* $\rightarrow$ *svéti*), stava ločil je posodobljena. Odstranjeno je besedilo, ki ga je avtor prečrtal, upoštevano pa je dodano in nadpisano besedilo, ki ni posebej označeno. Očitne črkovne napake so popravljene. Dejanski prelomi vrstic in strani so prilagojeni sodobni postavitvi, medtem ko so izvorni odstavki ohranjeni.

»Nejste na padavon zlatu ali srebru odküpleni, nego na Kristuša dragoj kervi.« Péter I. 1.18.

Elmondtam 1905 Nagy Pénteken Cserencsócson.¹⁶

Bolje bi mal volju dnjes plakati se, kak predgati. Gde je jezik, šteri bi moga vrédno gučati od mantranja i smerti Jezušove? Nejli se moramo plakati, či na križu viséčega, mertvoga vidimo etoga, ki nigda nikoga nij zbantüval, ki je vsakomi človiku dobro činil, tüdi vu smertnoj vöri za svoje nepriatelje molil?

Gda je Jezuš na križu vmer, vsa natura je njihovu smert žalostila; sunce je tamano postalo, skaline so poknole, grobi so se odperli, zemlja se je strésala. Či je smert Jezušova vsu naturu razžalostila, nejli mora žalosten biti i eti človik, za šteroga je Jezuš na krejžnon drevi vmer? Ar za nas, za človičanski narod, za naše zveličanje je Jezuš zneba doli stopo, svoj žitek aldüvao, da nas odküpi i z-Bogom pomiri, kak apoštol nas vči z-etimi ričami: »Nejste na padavon zlatu, ali srebru odküpleni, nego na Kristuši dragoj kervi.«

Ka zetoga zhaja? Oh, poslušajte, ne gučim ja, svéti Oči včiu, da »je düša človika teliko vrejdna, keliko je draga kerv Jezuš Kristuša.« Zbroji, oh, kerščanska düša – guči svéti Agošton – zbroji Jezuš 33 letov vse vöre, vse zdühanje, vse skuze, štere je točil, vsa mišlénja, vse riči, štere je gučal, ternje, štero je njihovu svétu glavu bolu, čavle, šterimi so njihove roké i noge razbili, kerv, štero je prolél, i poglej križno drejvo, na šteron je visil, na šteron je svoju düšu za tvoju düšu oddišal. Vse eto guča tebé: Glej, kerščanska düša, teliko si ti vrejdna. Či je Gospon Jézuš Kristuš tak rado mal i za tak vrejdnu deržal našu düšu, teliko mislil na odküplénje naše düsé, zato i mi rado mati našu düšu, za našu düšu starati, i¹⁷

Od etoga ču vam dnjes predgati. Mislim, da šče nam na hasan biti, či si dnjes pri križu Jezušovomi od naše düsé premišljavamo. Dokleč premišljavamo, naj bojde Jezuš znami, vas pa prosim lepo, poslušajte mené zterplénjem, či ni nej gučam po vašem jeziku čisto.

Rado maromo mati našu düšu, dragi lübi krščeniki, za njé lejpotu. Lejpa jé čerlenost na róži, lejpa duga na firmamenti, lepo je sunce, štero svojimi zraki vse za lepo navčínji; ali ko je eta lejpota suproti lejpoti düsé? »Či bi lahko nebésaj bilo stvoreno«, – veli svéti Bernardin – »keliko praha je na bregu morja – vsi eti nebésaj lejpota bi manja bila od edné düsé lejpote.« Ár stvorénja so neg nožna sled Boga, a düša človičanska je kejp Boga. Svéti Düh Bog nas na eto vči vu svétom pismi (zetimi riči). Po stvorénju vsega svejta je Bog etak odgovoro: »Stvorimo človika na kejp i na spodobnost našu.« Stvoro je zato Bog človika z ilovice zemljé i dahnul je na njihov

¹⁶ 'Povedal sem jo leta 1905 na veliki petek v Črenšovcih'.

¹⁷ Manjka zaključek misli.

obraz dišanja žitka i tak je nastal človek živóto stvoréjnje.« Človeka duša je kejp Boga, zato nikaj ni tak lepo na svejtu, kak duša človečanska. Světi Bernat etak piše: »Izmeru lejpotu Boga, i razmiti ščěš lejpotu tvoje dšě.«

Vsaki človek rado ma lepo blago i veseli se njemi! nejli moramo rado mati našu dšě, štera je najlipša med vsin stvoréjnjen, ar njé lejpota je Božjoj lejpoti spodobna? Nejli moramo jako paziti, da ne razmračimo kejp, spodobnost Boga? Mislim, da nij takšega človeka med vami, ki nebi bil svoju jedinu, neumréču dšě vu světoj spovidi od grejhov zčistil i vu posvečene milošče bili gvant oblikal, vu šterom gvantu je naša dšě opet kejp i spodobnost Boga. Paziti moramo, dragi lübi krščeniki, da lejpotu naše dšě nej zgübimo, da kejp Božji opet zgrejhom ne razmračimo, grejha se moramo zato habati, ar či grejšimo, tü našu dšě zamorimo, i opet smo tü, gde smo pred světom spovidom bili, na kraju pekla.

Nej zadosta rado mati našu dšě, nego i na veliko ju moramo štimati, ar je jako draga. Pred nami stoji križno drejvo, na šterom je Bog moral mriti, da tvoja dšě od smerti more gori stati. Světa Katharina, radosti Jezusa premišlavajuč, nij mogla razmiti, zakaj je moral Jezus teliko terpiti za človeka? Onda je njoj Bog ednu dšě pokazal, štera je bila vu posvečenoj milošči, i tak gučil: »Glej! nejli bilo vrejdnó za etu dšě terpiti i mriti? Sam Bog je za našu dšě mro, da eto dšě odküpi, zato veliko vrejdnost mora naša dšě mati, štera je na kervi Jezusa Kr. odküplena.«

Či neščeš Bogu, či neščeš tvojemu Odküpitelu vörvati, kerščanska dšě, vörvaj največemu nepriatelju tvoje dšě, samomu vragu. Eta je ednok vse orsage svejta obečal Jezusu, či poklekne pred njim i njega poštüje. Ka pa ne obeča za ednu dšě? Istina, svejta vse bogatstvo, vsa veselja obeča človeko, či njega moli, či njemi slüži misto Boga; ar bolje pozna vrejdnost dšě, nego lakomišljen človek; zna vrag, da je dšě kejp Boga, koga on tak merzi i koga ón rado i svojega trónušá doli pošiknuti.

Bog je pa nam angelje odrédil, ki nas braniju suproti sküşavanja vraga. Eto opet nam zasvedoči, keliko vrejdnó i kak draga je naša dšě pred Bogom.

Či sam Bog na tak veliko štima našu dšě, zato i mi smo dužni, dragi krščeniki, na veliko štimati našu dšě, starati se, da joj kvar ne včinjimo, ar neg jednu dšě mamó, štero, či zgübimo, eta kvar na mesto dnesti nemremo.

Či blago zgübimo, eto moremo nadomestiti, či oganj zničí našu hižu, milostivni ljudih nas pomažeju i nesreču za manju navčínju; a zmarljivostjom pa opet moremo vas kvar nadomestiti. Či smo zdravlje zgübili, i eto moremo nazaj dobiti, ali či jedinu dšě zgübimo, etu nesreču več nadomestiti nemremo. Jednók zgübljena dšě je navéke zgübljena. Vetoj pogibeli je naša dšě, gda grej včinjimo, ar nevémó, jeli šče nam Bog djati priliku, da se od grehóv oslobodimo, pa ni dén niti vöru smerti

nevémo, a jedini smertni grej je pa dosta, da na véke düšu zgübimo, da na véke vpekel pridemo.

Pitajte sebé, kak ste vi na vašu düšu skerbili? Jeli ste vašu düšu po déni polevali z molitev rošón? Po nedele pa po svétke jeli ste vašu düšu rahnili z-Bóžjom ričón, jeli ste Božju rič pobóžno poslušali? Či je naša düša betěžna, jeli poiskamo vračitelja düšóv?

Kerščanski stariši, skerbite na vaše detcé tejlo, ali jeli skerbite i na njihove düše? jeli je začuvate od prilikov na grej, všterimu svoju čistoču, svoju nekrivnost i zetim svoju düšu zgübiju? Morete si zmisliti, kak boli Jezusa viděč, da mi nego na tejlo skerb imamo vsaki dén, a na düšu, za štero je on mro, skoro nikaj nemislimo cejli tajdan. Boli Serce Jezusa, gda vidi, da mi našu düšu za malo pinéz, za hip düračega veselja, z jednom ričóm za nikaj na prodaju postavimo našu düšu, na kocku veržemo vekivečno blaženstvo, pozabljejuč ete riči Odküpitela: »Ka hasnúje človiku, či vas svejt zadobi, jedinu, neumréču düšu pa zgübi.«

Naš Gospon Jezus Kristuš je mnogo terpo; ali najbole je ga eto žalostilo, da je vidil, keliko ljüdi č bití, všterimi njihova smert i njihova muka nikaj sada nešče donesti. Eto znajuč je tak moral zdühati: »Ka je hasni zmojé kervi?« i ženskim tak odgovoriti: »Ne jokate nad menov, nego nad sebov pa na vašoj detci.«

Zato či rado mamó Jezusa Kristuša i žalüjemo njihovu smert i njihove muke: imajmo rado, štimajmo na veliko našu düšu i spravlajmo düši kinče, skerbimo na našu jedinu düšu, da ju ne zgübimo. Vrejdna je etoga naša düša, ar je lejpa, draga i jedina. Svéta Terezia se je ednók jako plakala, gda su ju pitali, zakaj se tak jako plače, etak je odgovorila: »Tri mišlénji meni skuze vu óčija tiraju: Eden Bóg, jedna smert i jedna düša. Či jednoga Boga zbantüjem, nij drügoga, šteromi bi mogla moliti; či mi je jedna smert hüda bila, nemren jednók mriti; či sam jedinu düšu zgubila, neiman ka več zgübiti.«

Oh dabi več krat na eta tri mišlénja pomislili, dragi krščeniki! Ete déne pri svétom grobi naj nam dójde napamet, da je Bog mro za našu düšu, da je njihovu svétu kerv za naše düše do zadnje kaplje ztočil. Štimajmo na veliko zato našo düšu i skerbimo na nju, nekajmo ju minjati za veselje, šteri neg hip dügo düra. Mislim, da nejste zgübili posvečenu milošču zaj po svétoj spovidi pa po pričěščavanju zmertnim grejhom, da nejste Božji kejp razmračili opet, da nejste opet vaše serce vragu djali. Či bi se našlo tak nesrečnoga med vami, takši človik se neka pašči svoju düšu zčistiti vu svétoj spovidi. A na daleč pa skerbimo, pazimo, da nej zagrejšimo, da vu smertnoj vóri od grejha čistu düšu bodemo mogli našemu stvoritelu nazaj djati i z Jezušom tak gučati: »Oča moj! vu tvoje roké preporučavam moju düšu«. Amen.

¹⁸*Lázár Ábrahám kebelén örök boldogságot az Ur Isten szinről – színre látását élvezzi, a dús gazdag pedig örökké fog kinlódni – ugymond a szt. irás. A kit az Ur Isten meret mondja a Szentlélek, azt szenvedésekkel napás okkal látogatja meg, hogy ezekkel bünbánatra bírja, vagy alkalmat adjon az érdemszerzésre. Meggondolatlanság, oktalanság a bün K. K. mert a bün által lelkünk üdvét veszélyeztetjük, veszélynek tesszük ki lelkünket, hogy örökre elveszik, ha pedig ezt elvesztjük, akkor örökre veszve van minden.*

Povzetek

Duhovnik Jožef Horvat (roj. 1880 v Veliki Nardi, u. 1932 v Martjancih), gradiščanski Hrvat, je 27 let svojega duhovništva (1905–1932) preživel v Prekmurju, tedaj še delu Ogrske, kjer se je zaradi pastoralnega dela priučil prekmurščine. Prispevek povzema pomembnejše biografske podatke in v osrednjem delu prinaša jezikoslovno analizo njegovih rokopisnih pridig. Obravnavani sta dve pridigi – najzgodnejša iz leta 1905, napisana v prekmurščini z izrazitimi hrvaškimi prvinami, ter ena poznejša, ki kaže postopno prilagajanje slovenskemu knjižnemu jeziku. Na podlagi primerjalne analize glasoslovnih, oblikoslovnih, skladenjskih in leksikalnih značilnosti ter primerjave z osrednjeslovensko predlogo (Žlogar, *Duhovni pastir*, 1909) prispevek razkriva razvoj Horvatove jezikovne zmožnosti in njegovo zavestno približevanje slovenski knjižni normi. Jezik njegovih poznejših pridig kaže uravnoteženost med prekmursko in osrednjeslovensko tradicijo, kar priča o duhovnikovi vlogi posrednika slovenskosti v panonskem prostoru. Prispevek osvetljuje pomen Horvatovih pridig kot vira za preučevanje medjezikovnih stikov in procesov poenotenja slovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 20. stoletja.

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

¹⁸ Madžarsko besedilo na zadnji strani pridižne pole je v celoti prečrtano.